

Mikko Lahtinen

Suomenkielisen filosofian varhaisvaiheita

Suomen kulttuurihistorian kannalta vuosi 1866 on sikäli merkityksellinen, että tuolloin alkoi ilmestyä ensimmäinen suomenkielinen kulttuurilehti, nuorfennomaanien toimittama *Kirjallinen Kuukauslehti*. Sen viidessätoista vuosikerrassa ehti tulla julki myös erinäisiä filosofisia kirjoituksia, varsinkin Johan Julius Frithiof Peranderin (1838–85) artikkelit *Yhteiskunta uutena aikana* (1866), *Valtiolainojen vaikutuksista* (1869) sekä *John Stuart Mill'in yhteiskunnallinen filosofia* (1879). Näistä ensi mainittu jää suomalaisen kulttuurihistoriaan ensimmäisenä julkaistuna suomenkielisenä filosofisena teoksena. Ainakaan allekirjoittaneella ei ole tietoa sellaisista aiemmista julkaisuista, joissa olisi systemaattisesti käsitelty filosofisia kysymyksiä suomeksi. Tiedoksi myös saatettakoon, että mainitut Peranderin artikkelit julkaistaan uudelleen kuvassa lokakuussa *niin & näin* -lehden kirjasarjan niteenä. Hanke on ehkä aavistuksen jälkijättöinen, sillä heti filosofin kuoleman jälkeen Werner Söderström ilmoitti julkaisevansa kustannuksellaan Peranderin suomenkieliset kirjoitukset, joita oli kaiken kaikkiaan lähemmäs kolmekymmentä. Jostakin syystä tämä Vilho Soinin toimittamaksi kaavailtu työ ei koskaan toteutunut.

Kolme virkaväitöskirjaansa Perander kirjoitti ruotsiksi: *Kritisk undersökning af Statsbegreppet i den hegelska filosofin* (1870); *Aristoteles' idealstat, dess kulturform och invärtningar* (1878) ja pedagogiikan ja didaktiikan professorin tuonut *Herbartianismen i pedagogiken* (1883). Ensimmäinen suomenkielinen filosofian alaan luettava, vaikkakin kreikan kielen ja kirjallisuuden oppiaineeseen tehty väitöskirja,

Karl Lindroosin (vuodesta 1906 Heino) (1848–1921) *Platonin kosmologia, Timaios esiteltynä* ilmestyi keväällä 1887. Syksyllä filosofinen tiedekunta hylkäsi väitöksen filosofian professori

»Varhaisin filosofian klassikkosuomennos – ellei sellaiseksi lueta Ciceron tai muiden suomennettujen roomalaisten kirjailijoiden teoksia – oli Aristoteleen Runousoppi (1871). Siitä vastasi Kirjallisen Kuukauslehden toimitukseen osallistunut ja Aristoteleen kauneus- ja taidekäsitteistä ruotsinkielisellä väitöskirjalla vuonna 1865 väitellyt Johan Viktor Calamnius (1838–91).»

Thiodolf Reinin (1838–1919) lausunnon perusteella, mutta itse pikku teos (80 s.) jäi painettuna elämään elämänsä. Sittemmin Lindroos väitteli onnistuneesti latinankielisellä työllään *Questiones Platonicae ad Metaphysicam et Physicam pertinentes* (1891) Leipzigin yliopistossa. Seuraava suomenkielinen väitöskirja, Julius Anshelm Lylyn (ent. Bergh) (1856–1903) *Plootinos sielun substantiaalisuudesta* (syksyllä 1889) oli jo substantiaalisempi ja tuli hyväksytyksi. Reinin vuonna 1873 perustaman ja alusta lähtien kaksikielisen *Suomen Filosofisen Yhdistyksen* piirissä Lylyä pi-

dettiin Hjalmar Neiglickin (1860–89) jälkeen suurimpana suomalaisena filosofisena lupauksena. Kummankin nuorukaisen elämä päättyi ennenaikaisesti. Vasemmistonuorsuomalainen Lyly ampui itsensä venäläisen sortovalan maanpakoon tuomitsemana kesäkuussa 1903 Berliinissä, jonne hän oli matkustanut filosofian professuurin hakua varten tarkoittamaansa väitöskirjaa kirjoittamaan. Neiglickin elämän katkaisi raju tauti kesken kiihkeän luovan toiminnan. Edellisistä poiketen pitkän elämän eläneen Reinin ansiot suomenkielisen filosofian viljelijänä eivät rajoittuneet SFY:een, sillä hän luennoi katederista myös suomeksi.

Rein oli myös yksi ensimmäisistä, jonka filosofian alaan luettavia teoksia ilmestyi suomeksi, *Oppikirja muodollisesta logiikasta* vuonna 1882 ja *Sielutieteen oppikirja* kaksi vuotta myöhemmin (1884). Jo tätä ennen oli ilmestynyt Peranderia kasvatusopin professorina edeltäneen, mutta filosofiasa Spinozasta latinaksi väitelleen (1850) Z. J. Cleven *Sielutieteen oppikirja* (1869). Suomenkielisten oppikirjojen tarve kävi akuutiksi 1870-luvulla aloittaneiden suomenkielisten oppikoulujen myötä. Jos puhtaat oppi- ja koulukirjat sekä opinnäytteet jätetään pois laskuista, niin ensimmäinen varsinainen suomeksi kirjoitettu filosofinen kirja oli Reinin sisarenpojan ja seuraajan Arvi Grotenfeltin *Uudenman filosofian historia, silmällä pitäen yleisen sivistyksen ja erityistieteiden kehitystä* (1 osa). Se ilmestyi seitsemänä vihkona vuosina 1896–99. Samoina vuosina tuli painosta myös kolme osaa (1-2 ja 4) Kaarlo Forsmanin ja Aatto Suppasen suomentamia Snell-

»Platonin teosten suomennokset saivat jatkoa heti seuraavana vuonna (1899), kun kirjakauppojen pöydille ja hyllyille nostettiin SKS:n Filosoofisen kirjaston ensimmäisenä niteenä ilmestynyt *Gorgias* (suom. K. Forsman). Näin SKS avasi ulkomuodoltaankin vaikuttavan filosofisen sarjansa komeasti Platonilla ja Descartesilla.»

manin *Valittuja teoksia* sekä Oskar Relanderin ja Agathon Meurmanin suomentama Rein kaksiosainen *Johan Vilhelm Snellmanin elämä* (1895 ja 1899–1900). Snellmanin *Valittujen* osat kolme ja viisi näkivät päivänvalon vasta uuden vuosisadan puolella (1901), kuten myös Grotenfeltin filosofian historian jälkimmäinen osa (1916) (ensimmäisen osan korjattu laitos ilmestyi nimellä *Uuden ajan filosofian historia renessansista valistusajkaan* vuosina 1912–13).

Varhaisin filosofian klassikkosuomennos – ellei sellaiseksi lueta Ciceron tai muiden suomennettujen roomalaisten kirjailijoiden teoksia – oli Aristoteleen *Runousoppi* (1871). Siitä vastasi *Kirjallisen Kuukauslehden* toimitukseen osallistunut ja Aristoteleen kauneus- ja taidekäsityksistä ruotsinkielisellä väitöskirjalla vuonna 1865 väitellyt Johan Viktor Calamnius (1838–91). Hän suomensi ja varusti kommentaarilla myös Platonin *Faidonin*, jonka jyväskyläläinen kustantajakaksikko Weilin ja Göös julkaisi ikään kuin juhlistaakseen kymmenvuotista toimintaansa vuonna 1882. Muita 1800-luvun puolella ilmestyneitä klassikkosuomennoksia olivat mm. John Stuart Millin *Vapaudesta* (1891, suom. Niilo Liakka) ja SKS:n Filosoofisen kirjaston toisena niteenä vuonna 1899 ilmestynyt valikoima René Descartesin kirjoituksia. Niihin sisältyi Jalmary Hahlin suomentama *Metodin esitys* ja *Mielenliikutuksien tutkimelu* sekä Ph. Suurosen suomentama *Metafyysisiä mietelmiä*. Rousseau puolestaan tuli tutuksi suomenkieliselle lukijakunnalle suosittu tanskalaisfilosofi Harald Höffdingin kirjoittaman ja Oskar Relanderin suomentaman teoksen *Jean Jacques Rousseau ja hänen filosofiansa* myötä. Sen ensimmäinen painos on vuodelta 1898, kuten myös K. G. Aminoffin suomentama *Sokrateen puolustuspuhe*.

Platonin teosten suomennokset saivat jatkoa heti seuraavana vuonna (1899), kun kirjakauppojen pöydille ja hyllyille nostettiin SKS:n Filosoofisen kirjaston ensimmäisenä niteenä ilmestynyt *Gorgias* (suom. K. Forsman). Näin SKS avasi ulkomuodoltaankin vaikuttavan filosofisen sarjansa komeasti Platonilla ja Descartesilla. Jatkoksi tuli Jalmary Hahlin suomentama Rousseau'n *Emile eli kasvatuksesta* (1905), saksalaisprofessori Rudolf Euckenin *Suurten ajattelijain elämäntutkimukset* (1905, suom. K. Forsman) ja lopulta John Locken *Muutamia mietteitä kasvatuksesta* (1914, suom. J. V. Lehtonen). Sarja päättyi Lockeen. Kuriositeettina mainittakoon, että suureksi Suomen ystäväksi sortovuosina osoittautunut Eucken kirjoitti suomalaisten pyynnöstä teoksensa suomennokseen liitettäväksi luvun *J. L. Runebergin elämäntutkimuksesta* (s. 808–820). Vuodesta 1881 alkaen kiinnostavia filosofisia kirjoituksia alettiin julkaista suomeksi myös *Valvojassa*, J. R. Danielsonin, E. G. Palménin, V. Porkan, O. E. Tudeerin, V. Vaseniuksen ja Th. Reinin toimittamassa, valtiollisiin, yhteiskunnallisiin, kirjallisiin ja tieteellisiin aineisiin keskittyneessä kulttuurilehdessä.

Kaiken kaikkiaan suurin osamelko vähäisestä suomalaisesta filosofisesta kirjallisuudesta on julkaistu muilla kielillä kuin suomeksi; väitöskirjat ensin latinaksi, sittemmin ruotsiksi ja saksaksi ja lopulta englanniksi. Kotimaisilla kielillä julkaisemisesta ei ole suomalaisessa akateemisessa filosofisessa muodostunut hallitsevaa tendenssiä,

kuten on ollut asian laita sellaisissa ”kansallisissa tieteissä” kuin kotimaisessa kirjallisuudessa tai Suomen ja Pohjoismaiden historiassa. Niiden puitteissa julkaistiinkin ensimmäiset suomenkieliset väitöskirjat, Rietrik Polénin *Johdanto Suomen kirjallishistoriaan* ja Georg Forsmanin (Yrjö Koskisen) *Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla*, heti kun se vuonna 1858 oli yliopiston säädöstenkin puolesta mahdollista. Saattaa olla, että suomalaisessa yliopistofilosofiassa hallitseva vieraskielisyys on vaikuttanut myös siihen, että suomalaiset filosofian harrastajat ovat ammentaneet ajattelunsa ainekset ennen muuta käännöskirjallisuudesta, jota onkin ilmestynyt pienessä maassa kiihtävän paljon.

Suomalaisen filosofian historian vaiheisiin on mahdollista tutustua seuraavien kuukausien aikana (29.9. 2004 – 26.1. 2005) Suomen kansalliskirjaston näyttelyssä *Suomalaiset filosofit maailmalla – maailman filosofit Suomessa*, joka on toteutettu yhteistyössä Helsingin yliopiston filosofian laitosten ja Suomen Filosoofisen Yhdistyksen kanssa (ks.s. 109). Kotimaisen ja ulkomaisen filosofian vuorovaikutusta esille nostavan näyttelyn asiantuntijat (Ilkka Niiniluoto, Vesa Oittinen, Mikko Salmela ja Risto Vilkkko) vastaavat myös samannimisestä näyttelyjulkaisusta. Siihen ja itse näyttelyyn pyritään paneutumaan *niin & näin* -lehden talvinumerossa. Toivottavasti näyttely julkaisuineen voi lisätä kiinnostusta kotimaisen filosofian historiaa ja konteksteja kohtaan. Tämän myötä saattaisi myös syventyä ymmärrys siitä, miten kansalliset ja kansainväliset historialliset olosuhteet voivat vaikuttaa filosofiaksi nimitettyyn tieteeseen teorioineen ja käytäntöineen.